

Omrežja socialne opore prebivalstva Slovenije: uvodni razmislek

POVZETEK: Članek predstavlja uvodni razmislek v tematski sklop člankov o omrežjih socialne opore, objavljenih v reviji *Družboslovne razprave* št. 43. Strnjeno nakaže razvojne faze raziskovalnega interesa za proučevanje socialne opore: od prvotnega poudarjanja emocionalnih preko socialnointegrativnih do nedavnih komunikacijskih vidikov. Zariše razvoj raziskovanja omrežij socialne opore v Sloveniji, povzame glavne ugotovitve komentiranih člankov ter nakaže njihovo uporabno razsežnost.

KLJUČNE BESEDE: socialna omrežja, socialna opora, Slovenija

Čeprav lahko zasledimo interes za *socialne opore* prebivalstva že pri socioloških klasikih (n.pr. Durkheim), so bile osnove za sodobno raziskovanje oblikovane v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja (Caplan, Cassel, Cobb). Kompleksnost ideje in pojava pa se je izrazila tudi v procesu dopolnjevanja njegovega izhodiščno preveč enoznačnega opredeljevanja. Predvsem zgodnejše definicije so poudarjale emocionalno razsežnost socialne opore, torej, socialne opore kot občutka pripadnosti ter sprejemanja in skrbi s strani pomembnih drugih. Novejše opredelitve pa poudarjajo, da je socialna opora tudi interakcijski in komunikacijski proces med ljudmi.

Raziskovanje socialnih opor je danes usmerjeno na široko področje družbenih odnosov – od integracije znotraj manjših skupnosti do vezi v širšem družbenem omrežju. Kompromis teh dveh skrajnosti, integracijskega in intimnega pristopa, pa predstavlja preučevanje *socialnih omrežij*, ki se usmerja na merjenje različnih odnosov, v katere vstopa posameznik v svojem okolju.

Raziskovanje socialnih omrežij v Sloveniji se lahko umesti v pozna osemdeseta leta prejšnjega stoletja (Iglič 1988) – takrat poimenovanih še 'socialne mreže', kjer je bila konceptualna podstat povečini drugačnega izvora od današnje. Pa tudi empirična evidenca je izvirala iz drugače usmerjenih anketnih raziskovanj, zato so bili podatkovni viri, potrebni za raziskovanje značilnosti socialnih omrežij, omejeni v svoji namembnosti. Tako lahko šele devetdeseta leta pojmujeemo kot obdobje bolj dosledne teoretske in metodološke konceptualizacije tega raziskovanja, ki so ga izvajali domači in tuji sodelavci Centra za metodologijo in informatiko na Fakulteti za družbene vede Univerze v Ljubljani. Desetletno delo je že bilo predstavljeno domači in tuji strokovni javnosti v nekaj ducatih znanstvenih del o metodah, merjenju in aplikacijah v raziskovanju socialnih omrežij. Toda šele prelom tisočletja je omogočil tudi testiranje tega teoretsko in

metodološko že dokaj utemeljenega orodja za raziskovanje omrežij socialne opore na ustreznih empiričnih evidenci.

V letih 2000 in 2002 sta bili v sodelovanju med Centrom za metodologijo in informatiko Fakultete za družbene vede in Inštitutom Republike Slovenije za socialno varstvo izvedeni dve anketi, in sicer, prva na reprezentativnem vzorcu prebivalcev Ljubljane, druga pa na reprezentativnem vzorcu prebivalcev Slovenije. V obeh primerih pa so bile zajete tudi informacije o članih opornih omrežij.

Tako pričujoči sklop člankov prikazuje po eni strani sklep osredotočenega desetletnega konceptualno-metodološkega dela na tem področju raziskovanja, po drugi strani pa predstavitev prvih doslednih in obsežnih informacij o značilnostih omrežij socialnih opor prebivalstva Slovenije sociološki javnosti. Celoten sklop vsebuje pet člankov, v katerih so osvetljeni konceptualni vidiki in vidiki merjenja socialnih opor in socialnih omrežij ter nekateri posebej izpostavljeni vidiki te problematike.

V prvih dveh člankih sklopa so izgrajeni in predstavljeni konceptualno-metodološki okviri raziskovanja omrežij socialnih opor prebivalstva Slovenije. Tako v prvem članku Valentina Hlebec in Tina Kogovšek oblikujeta okvir *konceptualizacije socialne opore*, izhajajoč pri tem iz večdesetletne tradicije raziskovanja socialnih opor in socialnih omrežij. V drugem članku pa Tina Kogovšek in Anuška Ferligoj podata osnovne značilnosti *merjenja egocentričnih omrežij socialne opore*. Pri tem namenjata posebno pozornost zanesljivosti in veljavnosti merjenja socialnih omrežij z anketno zbranimi podatki, ob uporabi različnih metod njihovega zbiranja in primerjanja njihove kakovosti.

Drugi trije članki pa predstavljajo prireditev omenjenega konceptualno-metodološkega okvira trem vidikom raziskovanja omrežij socialne opore prebivalstva Slovenije. Ob podajanju značilnosti omrežij socialne opore prebivalstva Slovenije poudarja v tretjem članku Polona Dremelj pomen *sorodstvenih vezi kot temeljnega vira socialne opore*. Pri tem ugotavlja, da ima ta vir socialne opore kljub poudarjeni individualizaciji posameznika še vedno odločilno vlogo. V četrtem članku podaja Valentina Hlebec *značilnosti socialnih omrežij starostnikov*, kjer ugotavlja omrežja z izrazito omejenimi viri opore. Zato avtorica sklepa in napoveduje, da bodo starostniki z omejenim družinskim omrežjem socialne opore najbolj potrebovali dodatne formalne vire za zadovoljitev svojih najnujnejših potreb po opori. V petem članku pa Tina Kogovšek s soavtoricami podaja podobo *omrežja socialne opore prebivalstva Ljubljane*, pri čemer izhaja iz podatkov, zbranih leta 2000. Pri tem ugotavlja podobne značilnosti, kot jih izkazujejo znani tuji viri, prav tako pa tudi podobnosti z ugotovitvami začetnih raziskovanj socialnih omrežij v nekdanji državi Jugoslaviji (Iglič 1988).

Na koncu se postavlja vprašanje, zakaj je preučevanje omrežij socialne opore pomembno (tudi) v Sloveniji. Najprej – z vidika znanstveno-raziskovalnega dela – gre za predstavljanje vključenosti raziskovalcev v novejša tokova empiričnega raziskovanja v svetu. Prav tako pa so rezultati raziskovanj vsebinsko pomembni tudi za socialno politiko, saj nam v obliki ugotavljanja potreb (po oporah) nudijo informacije o tem, h komu se posamezniki zatekajo po oporo, ko se znajdejo v določeni stiski. Še posebej pa so pomembne informacije o značilnostih omrežij posameznikov, ki so predvidoma prikrajšani za določene življenjsko pomembne vire, kot so ustrezen dohodek, izobrazba,

bivalni in sploh življenjski pogoji. Skratka, zbrani nabor podatkov pripoveduje akterjem socialne politike, kako slovensko prebivalstvo zadovoljuje določene življenjske potrebe oz. predvsem, zakaj jih ne more zadovoljevati. Pomen in obremenjenost družinskih vezi s pričakovanjem po (večji) opori pa dokazuje, da za zadovoljevanje potreb posameznikov ne zadostujejo le tiste strategije, ki krepijo posameznika in njegove zmožnosti za zadovoljevanje njegovih potreb, ampak tudi tiste, ki dopuščajo občasno človekovo težnjo po odvisnosti in navezanosti v okviru primarnih skupin. Po formalni (politično-administrativni) opori zato kličejo tudi takšna oporna omrežja, kot je ožja družina. Dolgoročno stabilno krepiti posameznika pomeni dejansko krepiti tudi omrežje njegove prevladujoče socialne opore – to je ožje družine.

Literatura

- Iglič, H. 1988. *Analiza socialnih mrež: Prikaz osnovnih značilnosti socialnih mrež Jugoslovanov*. Ljubljana: Inštitut za sociologijo. Raziskovalno poročilo.
- Kogovšek, T. 2001. *Ocenjevanje zanesljivosti in veljavnosti merjenja značilnosti egocentričnih socialnih omrežij*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Doktorsko delo.
- Kogovšek, T. Ferligoj, A., Saris, W., Coendres, G. 2002. Estimating the Reliability and Validity of Personal Support Measures: Full Information ML Estimation with Planned Incomplete Data. *Social Networks*, **24**, 1-20.

Avtoričin naslov:

dr. Mojca Novak, izredna profesorica in raziskovalka
predstojnica Inštituta Republike Slovenije za socialno varstvo
Rimska 8
1128 Ljubljana
mojca.novak@guest.arnes.si